

Hva gjør vi med skolen? Utopi som uttrykk og virkemiddel for radikal nytenking i utdanningspolitikken

Jenny Steinnes

Professor emerita, Høgskolen i Innlandet, Norge

SAMMENDRAG

Politiske utopier har historisk – med rette – fått et frynsete rykte. Det kan derfor være riktig å satse på pragmatiske tilnærminger og små endringsskritt overfor en eksisterende orden. De mange utfordringene skolesystemet nå står overfor kan imidlertid kreve radikal nytenking. Utopitenking har tidligere vært forsøkt for å inspirere til politiske reformer. Den kjente historikeren Frances Yates beskriver i boka *The Rosicrucian Enlightenment* (1972) hvordan utopier ble brukt av sentrale aktører i 1600-tallets politiske reformer. Utopier som politisk virkemiddel ble den gang ingen suksess. Men hva gjør vi med skolen – nå? Kan denne genren, utopitenking, få en renessanse? Denne teksten er et forsøk i så måte.

Nøkkelord: *utopi; utdanningsreformer; praktiske ferdigheter*

ABSTRACT

What Do We Do With the School? Utopia as an Expression and Vehicle for Radical Innovation in Education Policy

Historically, political utopias have – rightly – gained a fringe reputation. Pragmatic approaches and small steps of change to an existing order might therefore be preferred. However, the many challenges the school system now faces may require radical new thinking. Utopian thinking has previously been attempted to inspire political reforms. The well-known historian Frances Yates describes in the book *The Rosicrucian Enlightenment* (1972) how utopias were used by key players in the 17th century's political reform efforts. Utopias as a political instrument were not successful at the time. But what do we do with school – now? Can this genre, utopian thinking, have a renaissance? This text is an attempt in this respect.

Keywords: *utopia; educational reforms; practical skills*

Mottatt: Februar, 2024; Antatt: April, 2024; Publisert: July, 2024

Korrespondanse: Jenny Steinnes, e-mail: jenny.steinnes@inn.no

© 2024 Jenny Steinnes. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), allowing third parties to copy and redistribute the material in any medium or format and to remix, transform, and build upon the material for any purpose, even commercially, provided the original work is properly cited and states its license.

Citation: Steinnes, J. (2024). Hva gjør vi med skolen? Utopi som uttrykk og virkemiddel for radikal nytenking i utdanningspolitikken. Nordisk tidsskrift for pedagogikk og kritikk, 10(2), 133–138. <http://doi.org/10.23865/nupk.v10.6356>

Hva gjør vi med skolen? Dette må være et vår tids mest brennende spørsmål. Symptomene på at noe må gjøres er mange, og politikerne synes å være alarmert.

Politikere av alle fargenyanser har imidlertid allerede grepet dypt inn i utdanningssektoren. Mye tyder på at reformene har skapt flere problemer enn de har løst. Førti år med nyliberal ideologi har satt seg i hodene. Radikal nytenking synes å ha blitt vanskelig. Konkrete forslag fra dagens politikere fremstår som puslete endringsforslag uten særlig troverdighet. Det tenkes ikke radikalt nok.

Politiske utopier har historisk – med rette – fått et frynsete rykte. Spesielt har nazismen og stalinismen bidratt i så måte. Utopier kan være farlige. Det kan derfor være riktig å satse på pragmatiske tilnærminger og små endringskritt overfor en eksisterende orden, slik det nå blir gjort. Eller ikke. Så – kanskje utopier likevel?

Utopitenking har tidligere vært forsøkt for å inspirere til politiske reformer. Den kjente historikeren Frances Yates beskriver i boka *The Rosicrucian Enlightenment* (1972) hvordan utopier ble brukt av sentrale aktører i 1600-tallets politiske reformer. En av de mest kjente utopiene er Francis Bacons *New Atlantis* (1626), men der var mange flere, både i Storbritannia og på kontinentet. Ifølge Yates var utopiene del av en bevegelse knyttet til nytenking innen politikk, idealer, opplysning og undervisning. Bevegelsen druknet imidlertid i religionskriger og hekseforfølgelser, der pavekirka, jesuittene og Habsburger-dynastiet gikk av med en nærmest total seier. Utopier som politisk virkemiddel ble dermed den gang ingen suksess.

Men hva gjør vi med skolen – nå? Kan denne genren, utopitenking, få en renesanse? Kanskje må radikale tanker til for å endre et skolesystem som synes å råtne på rot. Utopier kan inspirere og oppildne. De kan utfordre tingenes tilstand. Derfor prøver jeg meg. Det er tid for nytenking. Her er min utopi:

* * *

Året er 2040, landet er Norge. Det er 16 år siden den spontane erkjennelsen bredte seg i 2024. Det hadde vært snakket om lenge, og det handlet om skolen. Ole Marin Moen hadde gitt ut boka *Skolens omsorgssvikt* året før. Andreas Stien-Leenderts hadde fortalt om skolen fra en erfaren lærers perspektiv i boka *Skolen er ikke for alle*. Espen Schaanning hadde i mange år problematisert retningen utdanningspolitikken hadde tatt de siste tiårene. En del utdanningsforskere hadde forsøkt å rope høyt, lenge, uten resultater. Men nå, i 2024, grep erkjennelsen dypt, på kryss og tvers av politiske partier. Vertikalt og horisontalt, blant lærere, foreldre, utdanningsbyråkrater og politikere. Alle skjønnte det. Problemene i skolen hadde vokst seg for store.

Hver fjerde lærer meldte om vold og trakassering. Guttene falt gjennom og tapte i utdanningskonkurransen mot jentene, som i forskrekkelig grad meldte om stress og helseplager på grunn av presset i skolen. Barna forsvant inn i skjermene, både på skolen og i fritiden. Fallet i søkning til lærerutdanningene var markant. Symptomene på at noe var grunnleggende galt med skolen kunne knapt bli klarere.

Det var ut fra denne erkjennelsen at underet skjedde. Brått og overraskende. Alle gikk sammen, de som utdannet lærere, utdanningsbyråkratene, de såkalte skoleeierne, altså kommunene, foreldreorganisasjonene og elev- og studentorganisasjonene. Sju år ble satt av til et dypt og grundig nybrottsarbeid. Endringene det ble enighet om var formidable. Norges oljeformue kunne brukes til noe mer fornuftig enn å kjøpe handlegater i London. Akkurat Norge kunne ta på seg å frembringe visjoner og ny praksis. Det var høyst nødvendig, etter mer enn tretti år med rett ut sagt katastrofale følger av diverse utdanningsreformer. Et enormt utviklingsarbeid i lokale så vel som sentrale grupper ble satt i gang, og enigheten viste seg å være forbausende stor. Det startet med læreplanene, og man skjønnte raskt at dette måtte få konsekvenser for alt i sektoren – fra utdanning av lærere til konkrete skolebygg.

Læreplanen

Selve pålen i den nye læreplanen ble et nytt syn på hva som måtte forstås som grunnleggende ferdigheter, samt begrunnelsen for denne drastiske endringen. Utgangspunktet var en erkjennelse av at mennesket har en kropp, og at vi lever i en fysisk, materiell og levende verden. Denne erkjennelsen fikk ligge til grunn for all endring. Mennesket har behov for å knytte seg til denne materielle, levende verden gjennom kroppen sin. Derfor ble altså selve pålen i den nye læreplanen nettopp at barn, både i barnehage og i skolen, først og fremst måtte få møte og arbeide med helt konkrete materialer – tre, metall, ull og jord.

Poenget var en vekselvirking mellom menneske og materialer. Mennesket setter spor i materialer, og materialer setter spor i mennesket i form av ferdigheter. Disse praktiske ferdighetene fikk nå posisjonen som grunnleggende. Slik kunne barn kjærlighetsfullt knytte an til verden. Erkjennelsen var klar. Aldri før i historien har det vært større behov for nettopp en slik kjærlig omsorg for kloden vi bor på.

Så var pålen reist. Alle andre viktige ferdigheter og kunnskaper skulle så festes til denne pålen. Et lyst hode foreslo et bilde på denne tilknytningen: Pålen var som en slags flaggstang med et nett av lys, slike vi ser så mange av rundt juletider. Noen gjorde selvsagt først litt narr av et slikt enkelt bilde, men det fungerte. Akkurat slik skulle den nye læreplanen se ut.

Pålen, de praktiske ferdighetene, skulle være omgitt av et nett av andre ferdigheter og kunnskaper som gjensidig hadde forbindelser med hverandre. Nettet skulle festes i bakken, i den lokale virkeligheten, både i form av natur og kultur. Endringene i fagkretsen besto stort sett i indre røkeringer, prioriteringer og grep for å skape en sammenhengende vev rundt pålen. Veven skulle bli festa, jorda, til lokalmiljøet. Målet måtte være å legge grunnlag for at den enkelte kunne utvikle evne til å forbinde seg med sine omgivelser.

Man tenkte at det paradoksalt nok er slike grunnleggende forbindelser, skapt i barneårene, som fremmer mot til å forflytte seg, og til å forankre seg, på ulike steder rundt om i verden gjennom livet, et mot og en evne til å jorde seg, på nytt og på nytt.

Læreplanen ble vedtatt. En overordnet målsetting med læreplanen som helhet er å kunne møte barns behov i vid og dyp forstand; lærebehov, emosjonelle og sosiale behov, ernæringsbehov, helsebehov, behov for omsorg og, ikke minst, behovet for mening i tilværelsen.

Alle karakterer og alle eksamener er blitt fjernet fra grunnskole så vel som videregående skole. I stedet utarbeider alle høyere utdanningsinstitusjoner egne opp-taksprøver som legger vekt på hvilke kunnskaper og ferdigheter som blir ansett som nødvendige for å kunne studere i de ulike utdanningsløpene. Det samme gjelder utdanninger til de praktiske yrkene.

Disse opptakskravene er offentlige, slik at elever som tenkte seg inn i de ulike utdanningene har mulighet til å velge og fordype seg de siste årene på videregående. Alle ressurser som til nå har vært knyttet opp til eksamen og sensur er blitt frigjort og kan brukes til ulike tilbud til blivende studenter som ville øke sine innsikter og ferdigheter til det utdanningsløpet de ønsket å kvalifisere seg til.

Skolen, nærmiljø og myndighet

Det ble et kjempeløft å utstyre de enkelte skolene med nødvendige lokaler, verk-tøy og fasiliteter for å kunne legge til rette for den nye læreplanen. Men det lyktes! Læreplanen, dette lysende nettet, blir festet til skolenes nærmiljø. Dette fordrer et levende, dynamisk læreplan-nett med store åpninger for å tilpasse opplegget etter lokale forhold, kultur og tilgjengelige ressurser og ferdigheter.

Målet er mangfold mer enn ensretting. Hver skole knytter an til næringslivsvirk-somheter i nærmiljøet for praksisperioder, det være seg alt fra bilmekking til brød-baking. Oppleggene er blitt svært forskjellige, både innad i kommunene og mellom kommunene. Skolene skaper sin egen særegenhet uten å bli ensidige.

Én dag hvert år samles alle skolene kommunevis i tilstelninger for å vise sin egenart. Forlatt er ideen om at alle skoler skal være like og gjøre det samme, i konkurranse med hverandre. I stedet blir det lagt vekt på mangfold, interesse og skaperglede. Et stort og nødvendig grep ble å gjeninnføre lærerråd med vedtaks-myndighet på den enkelte skole. Den lenge lovede tillitsreformen er dermed blitt en myndighetsreform.

Lærerutdanningene

Lærerutdanningene måtte gjennomgå en helt grunnleggende nyorganisering. Nye bygninger med vekt på de nye basisferdighetene reiste seg raskt rundt om i hele lan-det. Hver institusjon fikk velge sine mest sentrale satsingsområder, det vil si arbeid med materialer, som tre, metall og ull, eller med jordbruk. De fleste valgte to av dem. I tillegg valgte de minst to andre praktiske, estetiske fag.

Lærerutdanningen er nå blitt todelt: Først tre år på den valgte lærerskolen. De bli-vende studentene får velge den lærerskolen som har satset på materialtilnærmingene

studentene selv vil fordype seg i. Disse tre årene ligner det som tidligere var en formingslærerutdanning. Etter disse tre årene går alle studentene ut i skolene. De får tittelen lærerkandidat og jobber halv tid under veiledning kombinert med halv tid som student, med full, dog ikke spesielt høy, lønn.

Sju år tar det å bli fullverdig lærer, tre som fulltidsstudent og fire år i studie/praksis-kombinasjon, de siste fire årene med lønn. Denne lønna blir betraktelig økt etter fullførte sju år. I de fire kombinasjonsårene er lærerkandidatene fortsatt tilknyttet lærerskolene, men nå primært basert på samlinger og nettundervisning. Hovedtyngden av fagkunnskap og fagdidaktikk er lagt til disse fire årene. Praksis og utdanning i skjønn og fruktbar forening, altså.

Suksess

Det nye systemet har nå, i 2040, vært i funksjon i ti år. Det er tverrpolitisk enighet om at lærerutdanningen slik den nå er blitt er verd hver eneste krone av sin post på statsbudsjettet.

Skolens utfordringer er tatt hånd om. Guttenes bevegelsesfrihet fra første klasse, samt vekt på det praktiske opp gjennom hele utdanningsløpet, har hjulpet stort. Likeså har opptaksprøver i stedet for karakterer spilt langt bedre på lag med guttenes noe senere modningsprosess. Jentene, be fridd fra karakter-vellykkethetspresset, blomstrer. Angstnivået er blitt kraftig redusert. Vold mot lærere er nærmest borte. Utrolig, men sant. Lærerne har gjenfunnet sin autoritet ved den gjennomførte myndighetsreformen.

Søkningen til lærerutdanningene har gått markant opp. Frafallet fra lærerutdanningene er minimalt. Praksisjokket er så godt om en saga blott.

Det må slås fast at revolusjonen i utdanningssektoren er blitt en suksess. Stadig kommer utsendinger fra andre land for å studere underet. Alle aktiviteter i skolen legger vekt på opplevd mening mer enn på sentralt gitte mål. Den aller viktigste suksessfaktoren kan imidlertid være denne: I tillegg til lærerens økte selvfølelse, faglige stolthet og autoritet, har det blitt lagt til rette for små menneskers møter med verden, med materialene – nå som lærerens helt konkrete med-opdragere. Det har gitt resultater.

Tenk om dette kunne bli sant! Vi har fått en kunnskapsminister som synes å være åpen for nytenking. Ingen pavekirke står i vår tid klar til å torpedere denne utopien. Utopier har vist seg farlige om de forstås som faste systemer der målet helliger midlene. Utopier kan imidlertid virke på andre måter, som inspirasjon til nytenking, slik denne utopien har som målsetting. Motkreftene kan være sterke, også i våre dager. Hvem og hva kan værere vår tids habsburgere? Jeg overlater til leseren å identifisere dem, og eventuelt kunne motvirke dem.

Forfatterbiografi

Jenny Steinnes var klasselærer ved Steinerskolen i Ålesund fra 1990 til 2001. Hun var tilsatt et knapt år som rådgiver ved PPT Ålesund før hun ble tilsatt som stipendiat ved Høgskolen i Lillehammer 2002. Hun disputerte ved Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet 2006 med en avhandling om språkfilosofiske utfordringer til pedagogikkfaget. Fra 2006 var hun tilsatt som førsteamanuensis i pedagogikk ved Høgskolen i Lillehammer og fikk tildelt professorkompetanse fra 2011. Steinnes var tilsatt ved Høgskolen i Lillehammer som professor i pedagogikk frem til pensjonering i 2021, de to siste årene i kombinasjon med stilling ved Steinerhøgskolen i Oslo. Hun har publisert nasjonalt og internasjonalt, primært i form av artikler i anerkjente tidsskrifter.